

Smittsom speiling

Verbet «å henspeile» dukker stadig opp i ulike sammenhenger. Nylig kom det på trykk også i Tidsskriftet. Feilen er blitt svært vanlig, så vanlig at den kanskje til slutt blir riktig?

«At tilstanden har fått tilnavnet «tvilling» på folkemunne, henspeiler nok på tidligere tanker om at dette skulle være et medfødt anlegg eller rester av embryologisk vev,» sto det i Tidsskriftet (1). Det skulle stått «henspiller». Det er ikke første gang denne feilen sniker seg inn. Søk på «henspeiler» gir ni treff i Tidsskriftet (2), mens «henspiler» fremdeles ligger betryggende foran med 47 treff. Og det gjelder selvsagt ikke bare Tidsskriftet. Et nettsøk viser at feilen finnes både i Store Norske Leksikon (3), Norges offentlige utredninger (4), stortingsmeldinger (5) osv.

Hva er «rett»?

Man kan bare si at noe henspiller på noe annet, og da mener vi at det hentyder til eller sikter til. «Dette henspiller på hans svakhet for det sterke» innebærer en antydning om fuktig livsførsel (6). Så kan noe gjenspeiles. Ordboken gir eksemplet «ansiktuttrykket gjenspeilet dårlig samvittighet», og det ordet kan skiftes ut med avspeile (7). Men det er ikke noe som heter henspeile – det er en sammenblanding av de to andre (6).

Kontaminasjon

Kontaminasjon kalles det når man blander sammen to ord, uttrykk eller bilder som kan være mer eller mindre synonyme eller ha en viss lydlig likhet (8). Når en slik sammenblanding resulterer i et smør-på-flesk-uttrykk, kalles det en pleonasme, f.eks. «en rund sirkel».

I en del tilfeller er sammenblandingen blitt så vanlig at mange ikke legger merke til det lenger. Eksempler kan være «hytt og pine», som er en sammenblanding av «hytt og vær» og «død og pine», eller «noen og enhver», som er blandet sammen av «alle og enhver» og «noen hver». «Alt dette er feil som bør rettas med raudt.» anbefaler Språkrådet (9), men jeg vil tro at lærerne her kjemper en tung kamp.

Noen ganger er sammenblandingen blitt så innarbeidet at vi har fått et helt nytt uttrykk (9). Slik er det med «slå seg på brystet», som i moderne språkbruk betyr

å briske seg eller skryte. Opphavlig var dette en forvrenging av det bibelske uttrykket «slå seg for brystet», som i sin tid ble oppfattet som et tegn på fortvilelse, ydmykhet eller sorg. I Bibelen står det et sted: «Tolleren [...] slo seg for brystet og sa: «Gud, vær meg synde nådig!»» (10).

Felles feil skaper regel

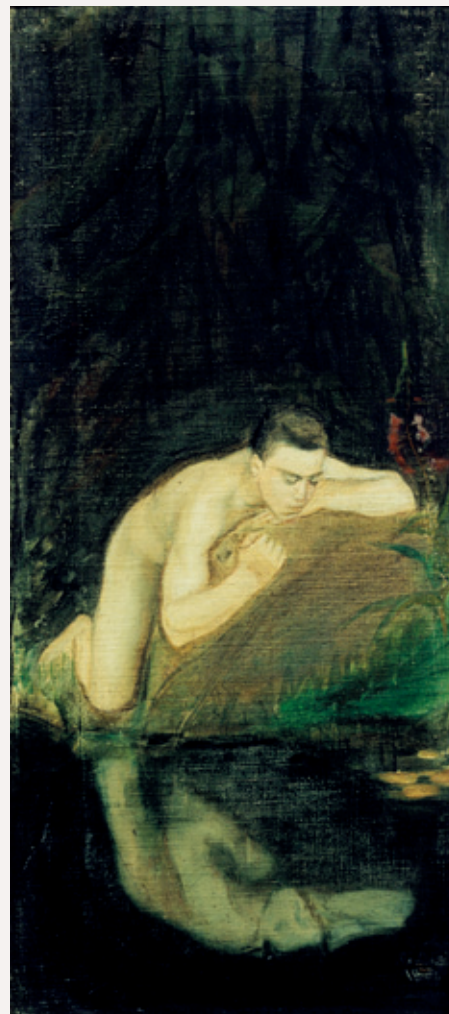
Det som ble avvist i går, kan være akseptabelt i dag. Språklig utvikling skjer ved «språkfeil», dvs. avvik fra det som blir oppfattet som korrekt. Når det som opprinnelig var individuelle avvik fra normen, får større spredning, kan en ny norm oppstå. Med lovgiveren Justinians (ca. 482–565) ord: *Communis error facit ius* (felles feil skaper regel) (11). Et eksempel på dette er begrepet «ta selvmord», som langt på vei har erstattet det tradisjonelle «begå selvmord». Det er bare et tidsspørsmål før uttrykksmåten «ta selvmord» blir offisielt akseptert (12). Kanskje det samme også vil skje med «henspeile» – med tid og stunder?

Erlend Hem

erlend.hem@medisin.uio.no
Tidsskriftet

Litteratur

1. Rushfeldt C, Søreide K. Kirurgisk behandling av pilonidal sykdom. Tidsskr Nor Legeforen 2010; 130: 936–9.
2. Søkeresultat for fritekstøk. Tidsskrift for Den norske legeforening. www.tidsskriftet.no/index.php?sokstreng=henspeiler&a=sokhurtig [18.5.2010].
3. Store Norske Leksikon. www.sn.no/search?query=henspeiler [18.5.2010].
4. NOU 1995: 2. Forslag til endringer i markedsføringsloven. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/1995/nou-1995-2/3.html?id=115395 [18.5.2010].
5. St.meld. nr. 49 (2003–2004). Mangfold gjennom inkludering og deltakelse. www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/2003-2004/stmeld-nr-49-2003-2004-79.html?id=405244 [18.5.2010].
6. Språket vårt: Hen i speilet. Aftenposten [morgenutgaven] 8.5.2004: 42.
7. Norsk ordbok. http://ordnett.no/ordbok.html?search=gjenspeile&publications=23&art_id=20270716 [18.5.2010].
8. Vinje F-E. Riktig norsk. 3. utg. Oslo: Cappelen Akademisk, 1999: 258–60.
9. Godt språk i lærebøker: rettleiing i lærebokarbeid. Oslo: Norsk språkråd, 1999: 110. www.sprakrad.no/upload/Skrift6.pdf [18.5.2010].
10. Luk 18,13. www.bibel.no/Hovedmeny/Nettbibelen.aspx?book=LUK&chapter=18&verse=13 [18.5.2010].
11. Vinje F-E. Moderne norsk. 5. utg. Oslo: Fagbokforlaget, 2002: 17.
12. Hem E. Å begå, gjøre eller ta selvmord – språknorm i endring. Tidsskr Nor Legeforen 2000; 120: 3798.

Narkissos speilet seg til døde. Magnus Enckell (1870–1925) Narkissos. Olje på lerret. Tilhører Joensuu taidemuseo. Foto akg-images/SCANPIX